

Я. Жалило, кандидат економічних наук, співробітник Інституту економіки та прогнозування НАН України, президент Центру антикризових досліджень:

«Євроасоціація і нові можливості для розвитку малого бізнесу в Україні

Обговорення проблем, пов'язаних із вступом у дію з початку 2016 р. економічної частини Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, зазвичай точиться довкола ризиків і можливостей, зумовлених взаємним зниженням тарифних обмежень.

Проте слід пам'ятати, що майже трикратна девальвація гривні вже радикально змінила цінові пропорції, тож для лівової частки товарів зниження ставки мита (з 1 січня ц. р. середня арифметична ставка знижується Україною з 5,0 до 2,4 %, а Євросоюзом – з 7,6 до 0,5 %) погоди не робить. Значно важливішими є довгострокові чинники конкурентоспроможності, які пов'язані із структурно-технологічними особливостями вітчизняної економіки, її інституційною структурою, ефективністю державної політики та визначають стратегічно місце національної економіки у міжнародному поділі праці.

Послідовна імплементація положень Угоди та передбачена цим документом уніфікація економіко-правового простору України з нормами Світової організації торгівлі (СОТ) мають суттєво спростити налагодження ділових контактів як у торговельній, так і в інвестиційній сфері, надати можливість ефективного захисту інтересів українських експортерів на зовнішніх ринках відповідно до міжнародного правового інструментарію і водночас суттєво обмежити міжнародними нормами можливості захисту внутрішнього ринку України. На нашу думку, саме в цьому потрібно сьогодні вбачати основні потенційні можливості – і основні ризики – реалізації Угоди.

Одним із визначальних напрямів, який має сприяти значному підвищенню ефективності реалізації вітчизняного економічного потенціалу, оптимізації участі України у міжнародному поділі праці, зміцненню конкурентоспроможності національної економіки, є розвиток вітчизняного підприємництва. До Угоди закладено чимало важливих положень, які ми можемо і повинні використати, аби максимально сприяти реалізації цього важливого стратегічного завдання. Зокрема, ст. 379 Угоди передбачено співробітництво сторін для впровадження стратегій розвитку малих і середніх підприємств (МСП) на принципах Європейської хартії малих підприємств, удосконалення нормативно-правового регулювання діяльності МСП, впровадження досвіду інноваційного підприємництва, кластерного розвитку. Ці положення Угоди дають підстави для розширення контактів між відповідними інституціями України та ЄС і окремих країн Євросоюзу, насамперед нових членів, щодо ознайомлення з європейським досвідом, навчання управлінського персоналу, організації тренінгів і стажувань для представників бізнесу,

залучення методичної підтримки для створення інституційного забезпечення сприяння МСП (фондів, сервісних, дорадчих установ), розширення контактів між приватними підприємствами України та ЄС тощо. Важливо, що згідно з положеннями Угоди можна пропонувати розширення частки фінансування програм розвитку МСП у рамках технічної допомоги, яка надається.

З урахуванням вищевикладеного для реалізації позитивного потенціалу Угоди про асоціацію вкрай важливою є синхронізація української політики дерегуляції та підтримки розвитку МСП з європейською з урахуванням пріоритетів, притаманних Україні на сучасному етапі. Визначення пріоритетів розвитку МСП, специфічних для національних інтересів України, дасть змогу пропонувати відповідні програмні засади залучення такої допомоги.

Перше. Впорядкування спрощеної системи оподаткування для малих підприємств. Подолати перманентний ризик скасування цієї системи, який суттєво погіршує підприємницький клімат в Україні та очікування бізнесу, можливо, через встановлення запобіжників її використання у схемах мінімізації податкових зобов'язань, «відмивання» коштів і незаконного отримання готівки, необґрунтованого використання спрощеної системи щодо надприбуткових видів діяльності. Це можливо за рахунок звуження переліку видів діяльності, які підпадають під спрощену систему, виключення з них секторів, пов'язаних з отриманням пасивних доходів, надприбутків тощо. Варто також розглянути доцільність зниження рівня максимального доходу, який дає підстави для використання спрощеної системи. Наразі у міжнародній практиці сфера застосування спрощеного способу нарахування податків зазвичай обмежується суб'єктами підприємництва з обсягом реалізації до 100 тис. дол. на рік. В Україні третю групу підприємств, щодо яких застосовується спрощена система, обмежено доходом у 20 млн грн.

До того ж у європейській практиці спрощення системи оподаткування стосується здебільшого подання звітності, тоді як зниження ставок застосовують лише деякі країни. Зокрема, малі підприємства та мікропідприємства, за винятком компаній, цінні папери яких котируються на біржах, а також фінансових компаній, подають до державних органів лише баланс підприємства у скороченій формі. Відтак, положення Угоди має бути використано для отримання методичної допомоги щодо адаптації української системи звітності до європейських стандартів, уніфікації податкової та статистичної звітностей з міжнародними стандартами бухгалтерського обліку.

Збереження спрощеної системи оподаткування при посиленні контролю за цільовим характером використання отриманої пільги можливе при інтенсивній інформатизації сфер діяльності малого бізнесу та податкової звітності. Цьому сприятиме фінансування за рахунок коштів європейської технічної допомоги впровадження відповідних програмних продуктів та устаткування для переходу

на автоматизовані облік (мережа касових апаратів та інших засобів обліку) і звітність.

Друге. Сприяння розвитку інноваційного підприємництва. Розвиток інноваційного підприємництва є однією з важливих конкурентних переваг країн ЄС. Як демонструє європейська практика, використання цієї переваги потребує спеціальних заходів державної політики. Адаптація вітчизняної системи підтримки до європейської моделі дасть можливість розраховувати на партнерську участь у реалізації європейських програм науково-технологічного та інноваційного розвитку.

Зокрема, за підтримки ЄС можуть відбуватися:

- розробка та впровадження бюджетних програм фінансування наскрізного інноваційного процесу – від наукової розробки до виготовлення дослідних зразків на технологічних напрямках, визнаних пріоритетними;

- здійснення державних закупівель інноваційної продукції з визначенням максимального розміру підприємства, в якого здійснюються закупівлі, а в разі закупівлі у великих підприємств – з обов'язковим залученням підприємств малого бізнесу на субконтрактних засадах (досвід Великої Британії);

- надання державних грантів для малих і середніх підприємств на освоєння інноваційної продукції (товарів або послуг) на пріоритетних технологічних напрямках, залучення до фінансування таких грантів коштів міжнародних програм (зокрема європейських Horizon-2020 і COSME);

- формування низки довгострокових кредитних програм з фінансування інноваційних проектів малого бізнесу, які здійснюватимуться державними банками, із залученням для їх фінансування коштів міжнародних фондів і міжнародної технічної допомоги, при цьому важливою є координація з технологічними пріоритетами програми відродження промисловості ЄС;

- створення спеціалізованого банку венчурного кредитування за участі державного капіталу з розгалуженою регіональною мережею, з орієнтацією на кредитування малого бізнесу, формування політики такого банку з наданням пріоритетності кредитуванню інноваційних проектів, спираючись на наявний досвід Великої Британії, Німеччини, Франції, Нідерландів;

- нормативно-правова та організаційна підтримка створення комунальних банків, орієнтованих на кредитування інноваційних проектів місцевого розвитку, що здійснюються на засадах державно-приватного партнерства;

- надання правової та методичної підтримки щодо капіталізації інтелектуальної власності, створеної науково-технічними колективами та суб'єктами підприємництва;

- сприяння формуванню мережі венчурних фондів з відповідним нормативним визначенням їх правового статусу, регуляторних обмежень, прав і зобов'язань;

- спрощення доступу малих інноваційних підприємств до фондового ринку;
- надання МСП підтримки щодо адаптації до функціонування в умовах дії Зони вільної торгівлі між Україною а ЄС та імплементації Угоди про асоціацію;
- створення інформаційно-пошукових систем і баз даних інноваційних проектів і підприємств, прогресивних технологій, потреб у нових розробках і технологіях;
- заохочення транскордонної співпраці у науково-технічній сфері та за пріоритетними технологічними напрямками в рамках єврорегіонів (ст. 376 Угоди передбачає спільну реалізацію наукових програм і дослідної діяльності, навчання шляхом реалізації програм обміну для дослідників і спеціалістів, організацію спільних заходів щодо наукового та технологічного розвитку, обмін досвідом у сфері управління науково-дослідними установами, а також забезпечення належного захисту інтелектуальної власності результатів досліджень);
- налагодження системи інформаційно-освітнього забезпечення і безпосередньої правової та методичної підтримки одержання мікрокредитів суб'єктами підприємництва.

Третє. Сприяння поширенню кластерної організації МСП. Кластери традиційно розглядаються у практиці ЄС як інструмент підвищення конкурентоспроможності МСП, зміцнення ділових комунікацій, реалізації горизонтальної інформаційної політики, міжсекторального та транскордонного співробітництва. Кластерна модель широко застосовується для організації інноваційного підприємництва. У зазначеному контексті видається важливим скористатися методичною допомогою ЄС у нормативно-правовому врегулюванні поняття «кластер» та особливостей правового режиму їх фінансування на рівні господарського законодавства, поширенні серед бізнес-спільноти країн ЄС інформації щодо перспектив співробітництва з українськими діловими мережами з метою утворення міжнародних кластерів, розробці програмних документів щодо створення та розвитку інноваційних кластерів в Україні.

Участь у системі єврорегіонів сприятиме системному розвитку транскордонних кластерів. Важливим є налагодити за підтримки європейських партнерів широке інформування представників бізнесу щодо європейського досвіду кластеризації (приклади Італії, Німеччини, Австрії, Фінляндії тощо), практики налагодження сталих ділових зв'язків і використання конкурентних переваг кластеризації.

Четверте. Сприяння інтернаціоналізації МСП як повноцінного включення до процесів міжнародної торгівлі та кооперації. Наразі інтернаціоналізація МСП перебуває в центрі уваги європейської політики як важливий чинник інклюзивності економічного розвитку, джерело

мультиплікаційного ефекту економічного зростання для широкого кола економічних суб'єктів. До того ж ст. 379 Угоди окремо передбачено підтримку з боку ЄС вжиття заходів щодо стимулювання експорту в Україні. Спираючись на Угоду, Україна може звернутися по допомогу з боку ЄС для надання методичної підтримки реалізації виходу українських МСП на ринки ЄС, утворення експортних консорціумів, експортоорієнтованих кластерів, державних інституцій фінансової та організаційної підтримки експортерів. Частина коштів фінансової допомоги може бути спрямовано на програми експортного кредитування МСП через уповноважені банки.

Перспективним є розвиток транскордонного співробітництва з широким залученням місцевих і регіональних органів влади до транскордонного та регіонального співробітництва, зміцненням транскордонних і регіональних економічних зв'язків та ділового партнерства (ст. 446–447 Угоди). Торговельно-промислова палата України, інші громадські ділові об'єднання можуть розгорнути роботу щодо взаємного поширення інформації про товарні та інвестиційні пропозиції МСП України на теренах ЄС, і навпаки.

П'яте. Організація «посівної» підтримки МСП у регіонах з ознаками депресивності. Можливість скористатися багатим європейським досвідом стимулювання започаткування бізнесу є вельми важливою з огляду на проблеми регіонального розвитку в Україні та потреби реструктуризації депресивних, зокрема старопромислових, регіонів. Пріоритетними у цій сфері є:

- надання на базі наявної мережі центрів зайнятості методичної допомоги в започаткуванні бізнесу, спільної розробки бізнес-планів для отримання мікрокредитування тощо;

- надання у власність або в довгострокову оренду за символічну ціну вільних приміщень та іншого майна виробничого і невиробничого призначення, що перебуває у державній або комунальній власності, для організації нового чи розширення існуючого малого бізнесу;

- використання досвіду створення умов для розвитку креативних індустрій (туризм, культура, традиційні ремесла тощо) як засобу диверсифікації структурних пріоритетів депресивних територій;

- відновлення на загальноукраїнському та регіональних рівнях конкурсів у форматі публічних шоу, на яких підприємці-початківці та мікропідприємці змагатимуться власними бізнес-проектами за отримання фінансування їх реалізації від відомих інвесторів або грантової підтримки від інституцій сприяння розвитку бізнесу.

Шосте. Формування сучасної фінансової інфраструктури підтримки підприємництва в Україні за європейським зразком. Пріоритет у спрощенні доступу малого бізнесу до фінансування має надаватися шляхом заохочення фінансових установ до розширення програм мікрокредитування, зокрема через

впровадження спеціалізованих регуляторних вимог до таких установ. Надання більшої частки прямої державної фінансової підтримки має бути оптимізоване шляхом делегування повноважень відбору її реципієнтів уповноваженому банку або новоствореній спеціалізованій державній установі.

Для залучення та використання коштів міжнародної технічної допомоги доцільним є виділити низку уповноважених банків, оптимально – з державним капіталом. Як альтернатива можливе за погодженням з донорами утворення окремої фінансової установи, наглядову раду якої та частину керівництва буде представлено провідними європейськими фінансистами та яка розподілятиме міжнародні кошти, що спрямовуються на розвиток МСП в Україні. При цьому переважну частину таких коштів доцільно використовувати на розбудову бізнес-інфраструктури, сприятливої для підприємництва: інформаційних, транспортних, логістичних мереж, інститутів «посівної» підтримки тощо.

Сьоме. Удосконалення діяльності вітчизняних управлінських інституцій, до сфери відповідальності яких належить реалізація державної політики щодо МСП. Наразі в Україні відбулося розпорошення функцій державної політики стимулювання розвитку підприємництва між Державною регуляторною службою та Міністерством економічного розвитку та торгівлі. Тому для міжвідомчої координації поточної та стратегічної діяльності у цій сфері необхідно прийняти загальнодержавну стратегію розвитку малого й середнього бізнесу в Україні на засадах імплементації основних пріоритетів загальноєвропейського Акта малого бізнесу (Small Business Act) (підтримка підприємництва, зниження регуляторного тягаря, спрощення доступу до фінансів і до ринків, інтернаціоналізація МСП), розробка якої має відбуватися у співпраці з провідними бізнес-асоціаціями України. Можливо, доречним буде створити при Мінекономрозвитку спеціалізовану публічну агенцію як головного виконавця вищезгаданої стратегії, що матиме повноваження міжвідомчої координації завдяки входженню до її керівних структур повноважних представників основних органів виконавчої влади та інших організацій, які мають стосунок до проблем розвитку бізнесу.

Угода про асоціацію дісталася Україні надто дорогою ціною, відтак, її потенціал має бути реалізований повною мірою. Для цього євроінтеграційна ініціатива повинна перейти від чиновників, що сприймають імплементацію Угоди суто як механічну постановку галочок навпроти виконаних пунктів, до стратегічно мислячих політиків, які бачать у євроасоціації реальний шанс модернізаційного розвитку країни» *(Жалило Я. Євроасоціація і нові можливості для розвитку малого бізнесу в Україні // Дзеркало тижня. Україна (<http://g.ua/DUGL>). – 2015. – 20.11).*